

СТАНОВИЩЕ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

Після придушення Січневого повстання 1863 р. російський уряд почав активно здійснювати на Правобережній Україні політику русифікації.

Заходи щодо русифікації Південно-Західного краю мали певний результат, про що свідчать статистичні дані (див. табл.).

Таблиця

Динаміка питомої ваги римо-католицького та уніатського населення правобережних губерній Російської імперії в 1860–1897 рр. [1, с.42]

Губернії	Частка римо-католиків та уніатів, у %		
	1860–1863 рр.	1866 р.	1897 р.
Подільська	12,15	12,08	8,70
Волинська	10,18	9,68	9,93
Київська	4,26	3,32	3,07

Інформація, наведена в таблиці, указує на скорочення частки римо-католиків з 1860 р. до 1866 р., що відбулося переважно з причин загибелі, еміграції, арештів та заслання учасників повстання 1863 р., а також у зв'язку із масовим наверненням у православ'я в деяких місцевостях.

Заборона використання польської мови в богослужінні й запровадження замість неї російської було вороже сприйнято більшістю римо-католицьких священиків. Їхньому бойкоту сприяла позиція шляхти, зусиллями якої поліпшилося матеріальне становище ксьондзів, які здійснювали богослужіння польською мовою, і, навпаки, погіршилося у тих, хто дотримувався нововведення.

У 1870 р. Луцько-Житомирського римо-католицького єпископа Боровського за протидію розпорядженням уряду із запровадження російської мови в богослужіння було вислано на проживання до м. Пермі під нагляд поліції [3, арк. 3].

На початку 90-х рр. ХІХ ст. серед місцевих органів влади порушувалася низка питань, зокрема:

- 1) про заборону з'їздів римо-католицького духовенства;
- 2) про переведення на російську мову навчального процесу в школах Західного краю, у вивченні засад католицької віри та Закону Божого;
- 3) про продовження ліквідації костелів і монастирів;

4) про проведення латинським кліром богослужіння російською мовою. Ці заходи мали зменшити роль католицьких священиків у справі пропаганди полонізму [7, с. 46-51].

Римо-католицьким священикам заборонялося без дозволу місцевої влади відвідувати інші приходи. Зокрема, київський, подільський і волинський генерал-губернатор повідомляв єпископа Луцько-Житомирської римо-католицької єпархії Козловського, що подільський губернатор доповів йому про настоятеля Рашківського римо-католицького приходу Ольгопольського повіту ксьондза Тіта Коцієвського, який у листопаді 1889 р. здійснив поїздку до м. Кам'янця без дозволу місцевого начальства; про настоятеля Уланівського римо-католицького приходу Літинського повіту ксьондза Людвіга Радзійовського, який, прибувши на десять днів у Кам'янець, відвідав без дозволу місцевого начальства м. Лянцкорунь Кам'янецького повіту. Генерал-губернатор просив єпископа зробити ксьондзам суворе попередження за самовільні поїздки, наказати їм у подальшому не допускати таких виїздів [2, арк. 1-7, 19-19 зв.].

Наприкінці XIX ст. російські можновладці вели боротьбу з прозелітизмом римо-католиків у прикордонних районах імперії.

Зокрема, начальник подільського губернського жандармського управління 25 травня 1883 р. доносив у Департамент поліції: "Католицьке духовенство Галичини, особливо в прикордонних межах, вело посилену пропаганду католицизму серед православних за допомогою селян-католиків. Селяни с. Городка та інших навколишніх місцевостей Кам'янець-Подільського й Проскурівського повітів переходили вбхід (30 –40 осіб) прикордонну річку Збруч, щоб потрапити на богослужіння в католицький костел. Православний прихожанин із м. Городка відмовився йти на сповідь у місцеву православну церкву, заявивши, що він буде сповідатися в католицького ксьондза в Австрії. Таке навернення з православ'я в католицизм не могло бути допущено. Вільний перехід селян через кордон був наслідком недбайливості нагляду прикордонною охороною за межею кордону.

10 травня 1885 р. начальник Подільського губернського жандармського управління надіслав таку інформацію в Департамент поліції: єзуїтами з Галичини засновано спеціальну місію, в обов'язки якої входила пропаганда католицизму й полонізму в прикордонних місцевостях Подільської губернії. З цією метою із селян і міщан католицького віросповідання, переважно з м. Городка єзуїти вибирали осіб, яких називали "апостолами", вони формували гуртки своїх прихильників (у кожному до 15 осіб).

Під час обшуку в Городку та Кам'янці відібрано значну кількість заборонених цензурою книг релігійного змісту, виданих орденом єзуїтів. Слідством установлено, що колишній селянин Городка Бартоломей Загадін перейшов у Галичину ще хлопчиком, вступив на

навчання до єзуїтів, став ксьондзом. Завдяки своєму знайомству з жителями Городка був головним керівником навернення православних у католицизм. Ці гуртки вербували прозелітів і збирали по 100 крб., що надходили на портеби майбутнього польського повстання.

Римо-католицьке духовенство Подільської губернії засновувало серед селян товариства тверезості, де ксьондзи вели розмови із селянами з метою навернення їх у католицизм. Під час приїзду в Подільську губернію єпископа Козловського (1884 р.) багато селян православного віросповідання, які стали таємними послідовниками католицизму, приймали миропомазання з рук єпископа. Чинownik від поліції рекомендував прийняти рішення про виселення з прикордонних територій осіб, які займалися пропагандою католицизму [4, арк. 1, арк. 23–26].

У політичному огляді Подільської губернії за 31 січня 1887 р. начальник Подільського губернського жандармського управління зазначав, що католицькі ксьондзи в моральному плані трималися значно краще порівняно з російським духовенством. Однак в політичному відношенні майже всі ці люди були шкідливими й небезпечними. Вони прагнули усіма засобами спокушувати православних у католицизм [5, арк. 19–20].

У звіті подільського губернатора за 1899 р. було зазначено, що римо-католицьке духовенство останніми роками поживило свою діяльність, спрямовану на збільшення кількості костелів, каплиць, священиків у приходах. Однак воно негативно ставилося до змішаних шлюбів між католиками та православними. Губернатор застерігав, що там, де ксьондзи відкрито засуджували змішані шлюби – серед католицького та православного населення, виникали неприязні стосунки. Православне населення становило в губернії 80 %, а римо-католицьке – лише 8 %. Тому збільшення кількості римо-католицького духовенства погіршувало б міжконфесійні стосунки в краї [6, арк. 52].

Аналіз звітів правобережних губернаторів за 1898 р. дає підстави стверджувати, що вони активно впроваджували русифікаторську політику царизму, ревно боролися за насадження православ'я та викорінення католицизму в Південно-Західному краї.

Зокрема, у звіті київського губернатора наголошувалося на необхідності створення сприятливих умов у справі поширення православ'я та духовної освіти в губернії. Волинський губернатор зазначав, що велика кількість збудованих за кошти польської шляхти добротних римо-католицьких костелів порівняно з православними, переважно убогими церквами, у яких не вистачало місця для прихожан, змушувала останніх молитися в костелах [6, арк. 22, 39].

Подільський губернатор висловлював застереження, що "поляки, згуртовані релігією та відособленістю від усього російського, володіли половиною всієї приватновласницької землі, а тому мали значний вплив на сільське життя в губернії. В усіх польських маєтках

витіснялося все російське, навіть російську прислугу переодягали та навчали розмовляти польською мовою [6, арк. 34.].

Підсумовуючи, зазначимо, що в другій половині XIX ст. російський уряд активно здійснював політику русифікації на Правобережній Україні, однак так і не спромігся покласти край католицьким впливам у регіоні.

Література:

1. Билунов Д. Б. Правительственная политика в отношении римско-католической церкви (60-е годы XIX в.) /Д. Б. Билунов // Вестн. Моск. ун-та. – Сер. 8. История. – 1996. – № 4. – С. 19–43.
2. Державний архів Житомирської області, ф. 178, оп. 13, спр. 405.
3. Державний архів Російської Федерації, ф. 102, оп. 77, спр. 1010.
4. Там само, оп. 79, спр. 536.
5. Там само, оп. 83, спр. 9, ч. 45.
6. Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 442, оп. 626, спр. 20.
7. Щербак М. Г., Щербак Н. О. Національна політика царизму на Правобережній Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) / М. Г. Щербак, Н. О. Щербак. – К.: ІЗМН, 1997. – 92 с.